

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОНТИНУАЛЬНОСТІ У МЕДІА ДИСКУРСІ

Поняття прецедентного тексту вперше використав Ю.Н.Караулов у своїй праці «Русский язык и языковая личность» [4]. З того часу функціонування прецедентних текстів та прецедентних феноменів досліджувалось у художньому, науковому, політичному дискурсах, розглядались проблеми перекладу прецедентних текстів, проте особливості їх вживання у медіа дискурсі залишались здебільшого поза увагою лінгвістів. У сучасному мовознавстві прецедентний феномен трактується як компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний та використаний у когнітивному й комунікативному плані, а розуміння текстів, що містять прецедентні феномени, ґрунтується на фонових та енциклопедичних знаннях адресатів [6, 492].

Матеріалом для написання дослідження стали статті журналів *Time* та *Newsweek*, кожен з яких видається накладом більше ніж три мільйони примірників щотижня [10]. Об'єктом дослідження стали прецедентні феномени, виявлені у статтях журналів *Time* та *Newsweek*. Завданням статті є дослідити характеристики функціонування прецедентних феноменів на матеріалі статей зі згаданих часописів, встановити джерела прецедентних текстів та прагматичне значення їх використання як засобів вираження культурної континуальності.

На відміну від текстів літературного дискурсу, тексти медійного дискурсу не претендують на літературну значимість, їх основним завданням є інформування читача про певну подію, особу, явище. Важливість засобів масової інформації підтверджується тим, що для деяких суспільних груп медіа замінили старіші інституції як основне джерело розуміння світу [8, 3].

Сучасна західна комунікація характеризується тенденцією до неконфліктного діалогу, підтримання якого вимагає від співрозмовників вміння породжувати імпліцитні значення [5, 154]. Одним із способів створення таких імпліцитних

значень є вживання прецедентних феноменів, які опосередковано використовують погляди, думки та світобачення інших культурних парадигм. Основними джерелами прецедентних феноменів у медіа дискурсі є твори класичної літератури, Біблія, висловлювання видатних політиків чи громадських діячів, кінофільми, популярні пісні тощо. Сутність прецедентного феномену полягає в забезпеченні культурної континуальності як в синхронії (між окремими субкультурами), так і в діахронії (між різними етапами розвитку національної культури) [2, 30]. Під терміном «прецедентність» розуміємо посилання до прецеденту, яким може бути інший твір, його персонаж, мотив, ситуація як елемент сюжету, сюжет в цілому, фраза персонажа чи автора тощо [3, 54-55].

Вибір того чи іншого джерела чи прецедентного феномену залежить від прагматичного наміру автора, теми та ідеї статті, перлокутивного впливу, який автор намагається справити на читача. Завдяки використанню прецедентних феноменів автор, застосовуючи мінімальні мовні засоби, одразу створює для реципієнта мисленнєвий образ, через призму якого сприйматиметься зміст статті. Тому таке використання прецедентного феномену часто спостерігається одразу у назві статті.

Наприклад, назва статті “*It’s a Brand-You World*” (Time, Oct 29, 2006), у якій описуються методи самореклами пересічних людей, одразу ж створює зв’язок з відомою книгою О.Хакслі “*Brave New World*”. В анти-утопічному романі О.Хакслі описується розвинене суспільство майбутнього, у якому життя людей здається легким та приємним, проте, фактично, ніхто не є вільним і незалежним. Хоча автор статті не відтворює саму назву роману, він замінює два слова, зберігаючи фонетичну подібність, таким чином створюючи у читачів образ суспільства майбутнього, яке, проте, не завжди є настільки світлим, наскільки воно здається з першого погляду. Цікавим є той факт, що сама фраза “*Brave New World*” була вперше вжита не О.Хакслі, а Вільямом Шекспіром у п’єсі «Буря»:

MIRANDA O, wonder!

How many goodly creatures are there here!

How beauteous mankind is! O brave new world,

That has such people in't! [9, 456]

Фактично, О.Хакслі запозичив цей образ у В.Шекспіра і розвинув його, додавши елементи сумніву в тому, наскільки ж прекрасним “Brave New World” насправді є. У таких випадках важко стверджувати, яким є джерело прецедентного феномену. Але очевидним є той факт, що переважна більшість мовців асоціюватиме його швидше з романом О.Хакслі, аніж з реплікою Міранди у п’єсі В.Шекспіра. Таке походження цього виразу підтверджує тезу про те, що прецедентні тексти, як і прецедентні феномени, є чинниками, що обумовлюють культурну цілісність в синхронії і культурну континуальність в діахронії [2, 15]. За допомогою такої викривленої цитати в назві автор створює мета-контекст для своєї статті, за умови розпізнання джерела прецедентного феномену весь текст буде розглядатись через призму ідеї роману О.Хакслі.

У назві статті “*Europe’s Iron Lady*” (Newsweek, May 14/21, 2007) про канцлера Німеччини Ангелу Меркель автор робить прозоре посилання на британського прем’єр-міністра Маргарет Тетчер. Цей зв’язок будується не лише на тому, що обидва політики є жінками, автор також наголошує на подібності особистих рис двох жінок – небажання легко поступатись поглядами та лідерські якості. Проте створивши таке зіставлення у заголовку, у самій статті автор порівнює Ангелу Меркель не з колишнім прем’єр-міністром Великобританії, а з тодішнім – Тоні Блером, і розвиває дискусію про те, хто продовжуватиме відігравати провідні ролі в європейській політиці. Мотивом для вибору такої назви статті стало прагнення автора прирівняти А.Меркель, яка є новим політиком, до М.Тетчер, постаті відомої та впливової.

Доволі поширеним джерелом прецедентних феноменів стала Біблія, що частково можна пояснити тією роллю, яку відіграє християнство в американському суспільстві. Назва статті “*Iraq’s Quiet Exodus*” (Newsweek, April 16/23, 2007) не лише робить посилання на одну з книг П’ятикнижжя Біблії, а й порівнює страждання народу Іраку з тими, які переживав ізраїльський народ в часи Мойсея. Створюється асоціативний зв’язок між виходом (“Exodus”) ізраїльського народу з єгипетського рабства та втечею іракців від реалій війни та від американського визволення з рабства тиранії Саддама Хусейна. Заслуговує на увагу факт використання слова “Exodus”, яке асоціюється з історією Ізраїлю, в контексті сучасної історії Іраку, адже загальновідомим є факт непримиренної ворожнечі між юдеями та мусульманами.

Роблячи посилання на одну з найбільш відомих книг Старого Завіту, автор не лише прагне того, щоби такий прецедентний феномен був упізнаний більшою частиною мовців, а й висловлює своє ставлення до ситуації, що склалася в Іраку після повалення тоталітарного режиму та спроби насадити в країні демократію.

Використання біблійних прецедентних феноменів пояснюється їх впізнаваністю широким колом реципієнтів. Їх вживання у заголовках статей створює у читачів певні очікування щодо змісту статті, проте не завжди такі очікування є виправданими. Назва статті “*Honor Thy Father*” (Newsweek, May 12, 2008) робить посилання на біблійний заклик шанувати своїх батьків: “*Honour thy father and thy mother: that thy days may be long upon the land which the LORD thy God giveth thee*” (Exodus 20:12). Проте у змісті статті знаходимо розповідь про Honor Moore, дочку єпископа Єпископальної церкви у США, у мемуарах якої розповідається про бісексуальність її батька та її самої. Створивши біблійний образ у назві, автор у змісті статті дискутує про конфлікт між традиційними уявленнями християнства та іудаїзму та реальністю, яку спостерігаємо у XXI столітті.

Завдяки використанню прецедентних феноменів у назвах статей автори створюють у свідомості читача певний мисленнєвий образ ще до ознайомлення з самим змістом статті. Якщо читач розпізнає прецедентний феномен у назві статті, у нього природно з’являються певні очікування щодо її змісту, або ж автор спонукає читача поглянути на зміст з певного ракурсу. Проте важливим є також використання авторами прецедентних текстів у змісті статей, що теж створює певні образи та сприяє розумінню текстів як на семіотичному, так і на естетичному рівнях.

Доволі часто прецедентні висловлювання, джерелом яких є Біблія, використовуються у статтях на релігійну тематику для того, щоби показати, наскільки актуальними біблійні ідеї залишаються у наш час. У статті “*How Benedict XVI Will Make History*” (Newsweek, April 21/28, 2008) автор, зіставляючи Папу Бенедикта XVI з його попередником Іваном Павлом II, говорить про вплив останнього на повалення комуністичних режимів у східній Європі. Говорячи про те, що Іван Павло II ніколи прямо не агітував повалити комуністичний режим, а лише нагадував під час свого візиту до Польщі у 1979 році про автентичну історію країни та її релігійну культуру з метою відновлення справжньої ідентичності поляків, автор статті зазначає: “*The message was received by those with ears to hear, and history*

changed as a result". У цьому реченні актуалізується прецедентне висловлювання, яке у біблійних текстах приписується Христові, і яким він завершував свої проповіді: "Who hath ears to hear, let him hear" (Matthew 11:15, 13:9, 13:43, Mark 4:9, 4:23, 7:16, Luke 8:8, 14:35). Використання такого прецедентного висловлювання має подвійну функцію – по-перше, Іван Павло II прирівнюється до Христа, і зміни, які його слова спричинили у ХХ столітті можуть бути прирівняні до тих змін, які відбулись в результаті проповідей Христа; по-друге, автор відтворює цитату двохтисячолітньої давнини для того, щоби показати її актуальність і в наш час, і для того, щоби провести паралелі між суспільством Палестини часів Христа та сучасним західним суспільством.

Художня література також доволі часто використовується як джерело прецедентних феноменів. Обізнаність реципієнтів з художньою класикою дозволяє авторам використовувати висловлювання, які асоціюватимуться з творами літератури та їх образами. У рамках цієї статті проаналізуємо три випадки посилення на роман Чарльза Діккенса "A Tale of Two Cities", у якому описуються драматичні події, що відбувалися в Лондоні та Парижі під час Французької революції. Статтю "The Dossier on Diana's Crash" (Time, October 13, 1997), де описуються подробиці розслідування загибелі принцеси Діани у Парижі, автор відкриває реченням "The saga remains a tale of two cities", таким чином порівнюючи смерть принцеси зі згаданими історичними подіями. Таке порівняння поглиблює драматизм ситуації та створює зв'язок подій кінця ХХ сторіччя з подіями двохсотлітньої давнини. Заслуговує на увагу той факт, що подібні посилення володіють достатнім рівнем впізнаваності, отож іноді автори спотворюють автентичне висловлювання, проте їх асоціативність зберігається. Наприклад, у назві статті "A Tale of Two Romneys" (Time, January 14, 2008) останній компонент висловлювання був замінений на ім'я кандидата у президенти США від Республіканської партії. У статті мова йде про позитивне та негативне сприйняття кандидата виборцями та пресою. Така заміна не стає на заваді збереженню асоціації з романом Чарльза Діккенса та дозволяє автору створити враження двоякості особистих рис Мітта Ромні. У назві статті "A Tale of Three Cities" (Time, January 28, 2008) спостерігаємо заміну іншого компонента висловлювання. У статті описуються три міста, які визначають економічну діяльність світу – Лондон, Нью Йорк та Гонг

Конг. Як і у двох попередніх прикладах, це висловлювання зберігає свою впізнаваність та асоціативність з Діккенсом. Більше того, такий вибір назви статті акцентує увагу на переорієнтації суспільних цінностей за останні 200 років – в часи Французької революції у Лондоні та Парижі велася боротьба за обмеження абсолютизму та за надання більших громадянських прав, на початку XXI століття Лондон, Нью Йорк та Гонг Конг стали символом глобальної економіки та центрами одноосібного визначення економічної стратегії. Наведені приклади ілюструють, як один прецедентний текст може по-різному актуалізуватися у статтях, а також володіє різною асоціативністю, в залежності від інтенції адресанта.

У статті “*His Place in History*” (Time, December 31, 2007 / January 7, 2008), проводиться порівняння президента Росії Владіміра Путіна з іншими відомим постатями російської історії та вказується на слабкі місця лідера країни. Зокрема, при обговоренні успіху політики Путіна автор зазначає, що “*Another reason for this vulnerability is that his success is based on oil: prices could fall one day and leave him an emperor with no clothes.*” У цьому реченні автор використав посилання на одну з казок Г.Х.Андерсена (“The Emperor’s New Clothes”). Таке висловлювання в англійській мові асоціюється з ситуацією, у якій переважна більшість охоче погоджується з колективним невіглаством щодо очевидного факту, незважаючи на особисте усвідомлення його абсурдності [10].

Масова культура також породжує прецедентні феномени. І хоча дискусійним залишається питання про тривалість функціонування таких висловлювань у якості прецедентних, той факт, що до них часто апелюють у медіа дискурсі та їх асоціативність, свідчать про те, що на певному етапі культурного розвитку суспільства вони, очевидно, набувають ознак прецедентних феноменів. У статті “*An Oscar for the Ages*” (Newsweek, February 25, 2008) автор, описуючи кризу кінематографії Голівуду та порівнюючи присудження премії Оскар у 1960-х роках з сучасними нагородами за досягнення у сфері кіно-індустрії, зазначає: “... *Hollywood was undergoing a massive identity crisis. The times they were a-changing, to borrow a phrase, and the schizophrenic lineup of contenders pitted the old guard against what would later be dubbed The New Hollywood.*” У цьому прикладі автор використав назву відомої пісні Боба Ділана “The Times They Are A-Changin’”. Ця пісня стала відомою як форма протесту проти соціальних та політичних тенденцій у США у 1960-х

роках. Таким чином, автор не лише проводить паралель між двома суспільними та культурними епохами, які розділяють сорок років, а й, використовуючи назву саме цієї пісні, створює асоціації з суспільним протестом періоду, який в англійській мові отримав назву “the swinging sixties”. Щоби наголосити на тому, що джерело походження фрази слід шукати поза контекстом статті, автор вказує на те, що фраза була ним запозичена.

Таким чином, вживання прецедентних феноменів у статтях часто мотивується бажанням автора справити певний перлокутивний вплив на читача. Проводячи зв'язок між своїм текстом та текстами попередніми, автор створює мисленнєвий образ у того читача, який розпізнає прецедентні феномени. За допомогою невеликої кількості мовних засобів, автори залучають до свого тексту твори літературної класики, Біблію, крилаті висловлювання відомих діячів. Використання прецедентних феноменів допомагає автору зберегти культурну спадковість, показати, що його текст є логічним продовженням текстів попередніх епох, надати більшого авторитету власним висловлюванням.

Застосування прецедентних текстів у статтях може створювати також труднощі для їх адекватної інтерпретації адресатами. Включаючи в арсенал своїх аргументів прецедентні феномени, автор автоматично проводить межу між тими читачами, які зможуть правильно розшифрувати прецедентні феномени, та тими, яким це не вдасться, в чому реалізується парольна функція прецедентних текстів, коли прецедент виступає як певний код у системі розпізнавання «свій-чужий» і слугує доказом належності адресанта до тієї ж соціальної чи культурної групи, що і адресат [1, 151-152]. І хоча таке подвійне кодування проводить межу між більш та менш інтертекстуально свідомими читачами, воно не виключає останніх з процесу сприймання змісту статті [7, 220].

Наведені вище приклади підтверджують той факт, що прецедентні феномени не лише накопичують досвід минулих культурних епох, а й також дозволяють розглядати нові тексти як логічне продовження попередніх, забезпечуючи таким чином культурну спадковість та континуальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеева В.О.* Прецедентные феномены современного российского политического дискурса // Феномен прецедентности и преемственность культур. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2004. – С.149-153.
2. *Гришаева Л.И.* Прецедентные феномены как культурные скрепы (к типологии прецедентных феноменов) // Феномен прецедентности и преемственность культур. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2004. – С.15-46.
3. *Дымарский М.Я.* Прецедентность и художественность // Феномен прецедентности и преемственность культур. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2004. – С.51-62.
4. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 288 с.
5. *Михайлова Н.А.* Особенности функционирования прецедентных высказываний в непрямой коммуникации (на материале современного немецкого языка) // Феномен прецедентности и преемственность культур. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2004. – С.154-158.
6. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 706 с.
7. *Eco U.* Intertextual irony and levels of reading // On Literature. – London: Vintage Books, 2006. – P.212-235
8. *Talbot M.* Media discourse: representation and interaction. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 198 p.
9. *Shakespeare W.* The tempest // Romances. – London: Random House, 1996. – 467 p.
10. *Wikipedia* [Електронний ресурс]. – www.wikipedia.com

АНОТАЦІЯ

Великорода Ю.М. *Прецедентні феномени як засіб вираження культурної континуальності у медіа дискурсі.* У статті мова йде про використання прецедентних феноменів у американському медіа-дискурсі. Досліджуються джерела виникнення прецедентних феноменів та прагматичні ознаки їх вживання у текстах статей журналів “Time” та “Newsweek”. На матеріалі прикладів ілюструється

використання прецедентних феноменів як засобів, що забезпечують культурну спадковість та континуальність.

SUMMARY

Yuriy Velykoroda. Intertextual phenomena as a means of expressing cultural continuity in media discourse. The article deals with the usage of intertextual phenomena in American media-discourse. The sources of intertextual phenomena and pragmatic characteristics of their use in the articles of “Time” and “Newsweek” magazines are researched. The examples illustrate the use of intertextual phenomena as means ensuring cultural continuity.